

ПРЕПОРЪКИ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ И ЗАЩИТА НА ДИПЛОМНА РАБОТА И МАГИСТЪРСКА ТЕЗА

Разработването на дипломна работа е заключителната част от обучението в бакалавърска или магистърска степен. Тя представлява самостоятелен аналитичен труд на завършващия студент, който отразява резултатите от учебната и научната му дейност.

Основните задачи на дипломната работа са:

- да покаже знанията, уменията и компетенциите на дипломанта да избере и формулира значим проблем за дипломна работа, да търси, събира, анализира и обобщава научна и приложна информация;
- да изрази способността на дипломанта логично, икономически обосновано и грамотно да излага резултатите от своето изследване;
- да покаже културата на мислене на дипломанта, неговия кръгозор, широтата и дълбочината на разбирането и решаването на практически проблеми, способността да използва получените по време на обучението знания и умения от различни сфери на професионалната дейност.

Работата върху дипломната работа се състои от няколко етапа:

- избор и утвърждаване на темата;
- съставяне на план (структура) на работата;
- изучаване на научната литературата по темата;
- събиране и обработка на информационни данни;
- написване на текста на работата;
- оформяне на дипломната работа;
- защита на дипломната работа.

I. Избор и утвърждаване на тема

Темата на работата трябва да е насочена към съвременен проблем, който има отношение към българската стопанска практика. Тя трябва да бъде достатъчно тясно определена и фокусирана върху конкретен аспект от дейността на изследваната компания, сектор или икономически процес.

При избора на тема дипломантът трябва да се ръководи от четири основни Правила¹:

1. *Темата да отговаря на интересите на дипломанта* (да бъде свързана с положените изпити, с неговите научни, културни и политически възгледи);
2. *Необходимите извори да бъдат достъпни*, т.е. материално достижими за дипломанта: на книжния пазар, в библиотеки, в интернет или документи на компании и организации;
3. *Материалите да бъдат разбираеми за дипломанта*, т.е. да са на език, който той знае и ползва, да съответстват на неговата подготовка, образователно и културно равнище;
4. *Методологическата рамка на изследването да отговаря на опита на дипломанта*.

---

¹ Вж. по-подробно: Еко, Умберто. Как се пише дипломна работа. София, Александър Панов, 1999.

Избор на научен ръководител

Изборът на научен ръководител трябва да е съобразен с научните интереси и водените от съответния преподавател дисциплини. Дипломантът съгласува предварително темата на дипломната работа и възможността за поемане на научно ръководство с избрания преподавател. Определянето на научен ръководител става с решение на катедрата.

Задачите на научния ръководител са:

- да консултира дипломанта по въпроси, свързани с уточняване на формулировката на темата, подготовката, написването и защитата на дипломната работа;
- да утвърждава темата на дипломната работа;
- да утвърждава представения от дипломанта календарен график на работата по дипломната работа и контролира хода на неговото изпълнение;
- да препоръча основната литература по темата;
- да проверява съдържанието на дипломната работа, прави по нея бележки, препоръки или изисква промени;
- да предложи за допускане или недопускане на дипломната работа до защита пред държавната изпитна комисия.

II. План и структура на работата

Обем на дипломната работа

Приблизителният обем на работата е между 60 и 80 страници. Една стандартна страница е равна на 1800 знака. При разработването на работата трябва да се използват не по-малко от 25-30 литературни източника.

Структура на дипломната работа

Дипломната работа трябва да съдържа следните основни части:

1. *Увод.* В увода трябва ясно да бъдат формулирани целта и задачите, които си поставя дипломантът при разрешаването на избрания проблем. Важен момент е определянето на защитаваната теза, която отразява авторската позиция по поставения проблем. Едновременно с това трябва да бъдат посочени актуалността на проблема, както и очертани ограниченията, в рамките на които се търси неговото решение. В увода се описват и методите за анализ, използвани в дипломната работа – например метод на анкетното проучване, статистически методи за анализ, интервюта и т.н. Обикновено в увода се представя в сбит вид и съдържанието на останалите основни части.

2. *Теоретична част.* Чрез теоретичната част дипломантът трябва да демонстрира добро познаване на теорията, свързана с проблема и да цитира коректно ползваните литературни източници. В нея трябва да бъде представен и обоснован работен модел за изследване на избрания проблем, които включва ясно формулирани хипотези (предположения за съществуващи закономерности, причини за предполагаеми проблеми), методи за набиране на емпирична информация и инструментариум за анализ на информацията.

3. *Аналитична част.* Това е основната част на дипломната работа и има

изследователски характер. Тя може да се състои от една или две глави, в зависимост от темата на работата. В нея трябва да бъде приложен представеният теоретичен инструментариум върху обекта на изследването. За целта е необходимо дипломантът да събере емпирични данни, като коректно идентифицира източниците на информация. С помощта на подходящи аналитични методи трябва да се направи анализ на данните.

4. Заключение. В заключението се съдържат аргументирани самостоятелни изводи, авторска оценка на изследваните процеси и явления. В тази част могат да се включат прогнози и очаквания за развитие на проблема, като и препоръки за практиката. В края на дипломната работа трябва да бъде включен списък на ползваните *източници*, като е задължително да има съответствие между цитираната в текста литература и библиографията.

Работен план на дипломната работа

След избора на тема трябва да се състави план на дипломната работа. Планът помага да се очертаят основните посоки на бъдещата работа. В окончателния вариант съответства на раздела „Съдържание”.

За съставянето на плана е необходимо предварително да бъде проучена литературата по избраната тема, за да може дипломантът да сформира собствена представа за главните теоретични и практически въпроси и проблеми в даденото икономическо направление. Планът трябва да се съгласува с научния ръководител и след неговото одобрение да се започне работа върху дипломната работа.

Често съставеният план е предварителен и при последващото задълбочено изучаване на теоретичния и емпиричния материал се откриват нови проблеми или отделни техни аспекти, които налагат внасянето на корекции – допълнения или промяна в името на глави, точки, промяна в тяхната последователност, обем и др. Това е нормален процес, тъй като научното изследване не представлява праволинеен процес.

Планът на дипломната работа като правило включва:

- увод (въведение);
- от две до четири глави;
- точки и подточки на главите;
- заключение;
- първоначална библиография (списък на използваната литература),
- приложение (при необходимост);

III. Проучване на литературата и събиране на данни

При проучването на литературата и събирането на информационни данни трябва да се отчита качеството и надеждността на използваните източници. Към източниците трябва да се подхожда критично и да се отчита полезността им за целите на изследването. За целите на научното изследване те могат да бъдат разделени на първични, вторични и третични.

Първичните източници представляват свидетелство от първа ръка или неподправена фактологична информация, която се отнася до изследваната тема. Те са създадени от свидетели или участници в документираните събития. Първични източници могат да бъдат собствени бележки от наблюдения, анкетни проучвания, интервюта или експериментални данни. Други първични източници са официални документи, корпоративни документи и счетоводни данни,

автобиографии, мемоари, писма, дневници, новинарски репортажи; статистически данни, публикувани от официални институции, данни от проучвания на общественото мнение, необработени данни от експерименти, проведени от други. Първичните източници се характеризират със своето съдържание, независимо дали са достъпни в оригиналния им вид, в цифров вид или в публикация. Първичните материали обикновено изискват тълкуване, потвърждение и приложение на методи за обработка на информация, които сами по себе си представляват оригинално изследване.

Първичните източници могат да бъдат предубедени или да са опитват да представят информацията в благоприятна за автора светлина.

Вторичните източници представляват осведомена експертна интерпретация или обработка на информацията от първични източници. Тълкуването на данните, получени от други изследователи включва и определено заключение или критично отношение към дискутираната тема. Примери за вторични източници са статии, монографии, биографии, доклади, коментари и критики.

Третичните източници са речници, енциклопедии, справочници и ръководства, които съдържат резюмиран материал, извлечен предимно от вторични източници. Обикновено третичните източници не представят темата изчерпателно и не дават оценка на съществуващите алтернативни тълкувания. Третични източници могат да се използват при уточняването на имена, произношения, географско местоположение, дати и физически характеристики. Някои третични източници са по-авторитетни от други, като и в рамките на един такъв източник определени материали могат да бъдат по-достоверни от други. Уикипедия също е пример за третичен източник и данните, представени в нея не могат да се използват, без да бъдат проверени и в други надеждни

източници. Учебниците представляват смес от вторична и третична информация и в по-голямата си част трябва да бъдат разглеждани като третични източници.

При събирането на материали за дипломната работа трябва да се разчита предимно на първични и вторични източници. В теоретичната част превес имат вторичните източници. Особено внимание трябва да се отдели на спорните въпроси, по които в литературата се водят дискусии. Необходимо е добросъвестно да се изучат позициите на отделни автори и да се обмисли тяхната аргументация, което ще позволи както правилно да се съпоставят различни гледни точки, така и да се изработи собствено отношение.

В аналитичната част най-голяма стойност имат първичните данни, които позволяват приложение и тестване на формулираните теоретични подходи.

IV. Подготовка на текста

Към написване на дипломната работа следва да се пристъпи след детайлно запознаване с темата, проучване на литературата и разработване на модел за изследване на събраната и обработена информация. Недопустимо е дословното копиране на текст от книги, списания, електронни източници. Способността за самостоятелна работа на дипломанта се проявява в уменията да се откриват различни гледни точки, да се ориентира в спорните мнения, в способността да се намерят собствени аргументи за отстояваната позиция, да се анализират данните от практиката и да се използват резултатите от анализа за формулирането на изводи и предложения.

V. Оформяне на работата

Заглавната страница има следният общ вид:

Икономически университет – Варна Катедра „Международни икономически отношения“	
ДИПЛОМНА РАБОТА (за придобиване на образователно-квалификационна степен „бакалавър“)	
ТЕМА:.....	
Дипломант: ... Фак. №:.....	Научен ръководител: ..... (.....)
Варна 201... г.	

ИЛИ

Икономически университет – Варна Център „Магистърско обучение“ Катедра „Международни икономически отношения“	
ДИПЛОМНА РАБОТА (за придобиване на образователно-квалификационна степен „магистър“)	
ТЕМА:.....	
Дипломант: ..... Фак. №:..... Специалност:.....	Научен ръководител: ..... (.....)
Варна 201... г.	

След заглавната страница се поставя съдържанието на дипломната работа.

Форматиране на текста

Страниците трябва да бъдат във формат А4 (210 x 297 mm), като при печат се използва само едната страна на листа. За основния текст на работата се използва шрифт Times New Roman или аналогичен с размер 12 пункта и междуредие 1,5. Подравняването на текста е двустранно (Justified).

Текстът се разделя на глави, точки и подточки. Всяка глава започва на нова

страница. Страниците на работата се номерират с арабски цифри. Заглавната страница, а също таблиците и фигурите, направени на самостоятелни листи, се включват в общата номерация на страниците.

Всички таблици и фигури се номерират с последователна номерация, единна за цялата работа: Таблица 1, 2, 3 ...; Фигура 1, 2, 3. Всички диаграми, графики, схеми, карти, илюстрации се озаглавяват като фигури. Под всяка таблица и фигура се поставя „Източник:“ и се посочват библиографските данни на източника. Ако графиката или таблицата е съставена по първични данни, събрани от автора, се посочва „по данни на автора“; ако са направени допълнителни изчисления на базата на публикуван източник се цитира източника и се добавя „изчисления/пресмятания на автора“. Ако дадена фигура е преработена и допълнена за целите на работата, се посочва „По ...“ и се цитира източника.

Цитиране

Разработването на дипломната работа включва запознаване с литературата по изследвания проблем. В процеса на писане се използва позоваване на автори, писали по темата, нормативни актове и други източници на информация. Документът трябва да се описва *de visu*, т.е. необходимо е бъде видян лично от автора. Цитирането се подчинява на определени правила, описани в действащите в страната стандарти. Задължително се посочват следните елементи: автор, заглавие, сведения за изданието, поредни единици, място и година на издаване. Между всички елементи при цитиране се използва точка, а между мястото на издаване и издателството, както и преди годината на издаване – запетая. Знакът две наклонени черти “//” се употребява, за да покаже, че се цитира част от документ, статия от списание или сборник. Номерирани на цитатите става с арабски цифри (1, 2, 3 ...) последователно за цялото изложение.

Цитиране на книги, монографии, студии, учебници

Един автор:

Кейнс, Джон Мейнард. *Обща теория на заетостта, лихвата и парите*. Ново кор. и прераб. изд. София, Princeps, 2001.

Varian, Hal R. *Intermediate microeconomics: a modern approach*. 7th ed. New York, Norton, 2006.

Двама или трима автори:

Бар, Реймон, Тьолон, Фредерик. *Политическа икономия*. Т. I. София, Кама, 2002.

Mukherjee, Chandan, Howard White, and Marc Wuyts. *Econometrics and Data Analysis for Developing Countries. Priorities for development economics*. London, Routledge, 1998.

Четирима и повече автори – задължително се посочват имената на първите трима, а останалите по желание се изпускат с означението “и др.” или “et al.” в зависимост от целите на цитиращия.

Илиев, Иван, Маринов, Георги, Атанасов, Атанас и др. *Международен икономикс*. Варна, Стено, 2004.

или

Илиев, Иван, Маринов, Г., Атанасов, А., Димитрова _____, В., Шиваров, А. *Международен икономикс*. Варна, Стено, 2004.

Колективен автор (институция, международна организация, компания)

НСИ. *Статистически годишник 2007*. София, 2008. OECD. *The internationalisation of business R&D: evidence, impacts and implications*. Paris, 2008.

Цитиране на статии от списания и вестници, произведения от годишници, сборници с доклади и т.н.

Тодоров, Орлин. Дефиниции за малки и средни предприятия в световната икономика и Европейския съюз – някои теоретични и практически аспекти. // Икономическа мисъл, 2008, №1, с. 49-61.

Ангарев, П., Георгиев, О. Милиарди на гости. // Капитал, 2009, бр. 41. <<http://capital.bg/show.php?storyid=800714>>.

Цитиране на интернет източник

Равнище на безработица – февруари 2005. Министерство на труда и социалната политика. Анализи. Econ.bg, 24.03.2005. <<http://econ.bg>>.

Компактдиск

Национален статистически институт. Статистически годишник 1998, 1999, 2000, 2001.

[CD-ROM]. София, НСИ, [2002].

Повече примери за цитиране на източници могат да бъдат намерени на страницата на университетската библиотека: <<http://www.ue-varna.bg/Library/guide/>>.

Ако се цитира източник на чужд език, в текста сведенията се представят на български, а под линия на оригиналния език. При повторно цитиране на едно и също произведение се пише името на автора и “Цит. съч.”, на лат. “Op. cit.” и съответната страница. Пример: В текста вече е цитиран следният източник:

¹⁷ Каракашева, Л. Международен маркетинг. София, 2007, с. 52-55.

Ако впоследствие отново се използва същият източник, цитирането под линия има следния вид: ¹⁸ Каракашева, Л. Цит. съч, с. 166.

Ако едно и също произведение се цитира няколко пъти подред, при повторното цитиране се пише “Пак там”, на лат. “Ibid.”:

¹⁹ Каракашева, Л. Пак там., с. 167.

или

²⁰ Пак там., с. 167.

Когато цитирането в текста не е от оригинала, а чрез друго произведение, се пише “Цит. по:” ³⁵ Цит. по: ...

Индексът (поредният номер на бележката) се поставя до пасажа, за който се отнася. Пише се винаги пред знаците точка, запетая, точки и запетая, двоеточие, тире.

Индексът се пише непосредствено след препинателните знаци въпросителна, удивителна, кавички:

Най-балансиран са позициите на частния и държавния сектор във Франция⁵, ...

Само за периода 2002-2003 г. тези разходи са оценени на 70 млрд. евро, като _____ правителството първоначално се надява да ги покрие чрез увеличаването на акцизите върху цигарите и алкохола²²⁸.

“Интеграцията на финансите и индустрията – пише Р. Гилпин – беше забележителна черта на корпоративното управление в Германия ...”²⁷

Списък с използвана литература

В края на работата се прилага списък с използваната литература (може да бъде озаглавен „Използвана литература“, „Използвани източници“, „Библиография“). В него се включват всички цитирани в работата източници. Те се подреждат по азбучен ред и се номерират като първо се посочват източниците на български език, след това на чужди езици на кирилица (руски, украински, сръбски и др.) и след тях на други чужди езици на латиница.

VI. Защита на дипломната работа

След като приключи работата над текста дипломантът е длъжен да оформи дипломната работа в съответствие с посочените изисквания. Трябва внимателно да прегледа текста и да се увери в неговата пълнота, да коригира допуснати технически и правописни грешки като пропуснати букви, думи, изречения, формули, числа, изрази на чужд език и др. Работата трябва да бъде предоставена навреме на научния ръководител за окончателно одобрение.

В посочения на сайта на катедрата срок дипломантът е длъжен да предаде един разпечатан екземпляр от дипломната работа и един електронен вариант на компактдиск.

Постъпилите дипломни работи се разпределят между членовете на катедрата за рецензиране. В рецензията се отбелязват силните страни на работата, както и допуснатите пропуски и слабости. Всеки рецензент формулира няколко въпроса към дипломанта. Рецензиите са на разположение на дипломантите в деня преди защитата.

Времето за представяне на дипломната работа е около 5 минути. Представянето трябва да бъде сериозно подготвено, изказването да е ясно и логично. Трябва накратко да се обоснове актуалността и значимостта на темата, да се посочат основните цели и задачи. Основният акцент следва да бъде върху кратка характеристика на резултатите, изводите и препоръките.

Въпросите към дипломанта могат да са разнообразни и да засягат както непосредствено съдържанието на разработката, така и близки по отношение на съдържанието на работата теоретични и практически проблеми. Дипломантът трябва да даде кратки, но съдържателни и обосновани отговори на въпросите, поставени от рецензента и от членовете на изпитната комисия при защитата.

Комисията оценява както съдържанието и оформлението на работата, така и умението на дипломанта да мисли самостоятелно и аргументирано да обосновава и обяснява своите идеи, изводи и предложения.

След защитата изпитната комисия провежда закрито заседание за определяне на оценките от защитата. Решението на комисията се обявяват същия ден публично след оформяне на изпитните протоколи. __